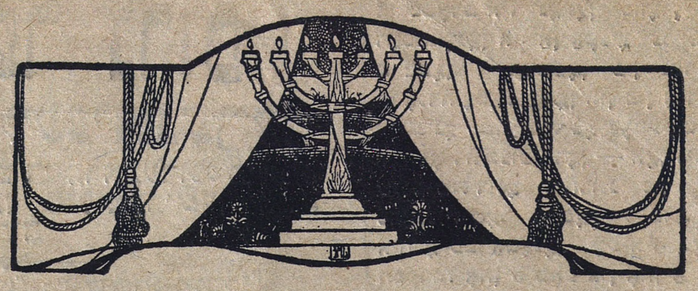

צייט מנורה

צו פארשפרייטען ליכט פון יהדות
(נאכדרוק פון ארטיקלען פון דער אבטיילונג פארבאטן. ציטירען קען מען אנגעבענדיג דעם נאמען פון מחבר און קוועלע).

ווען פאלקס מנהיגים פארראטען

זייער נאציאנאלען אידעאל

נאטיצען און באמערקונגען צום ספר במדבר (שנת ת"ש)

פון הרב א. י. זינגער

3.

וישלחו מן המחנה—צרוע—טמא לנפש.

דער פסוק דערמאהנט אונז א זאנדערבארען באפעהל — א באפעהל צו אינטערנירען און "ארויסצושוקען געוויסע קאטעגאריעס מענשען פון די אידישע מחנות און דער מדבר". די קאטעגאריעס זיינען איינגעטיילט אין דריי קלאסען: א) "טמאי מתים", וועלכע האבען זיך נים געטארט געפינען אין דער "מחנה שכינה". ב) "זבים" — אומריינע פון שעדליכע קראנקהייטען — וועלכע האבען זיך נים געטארט געפינען נים אין דער "מחנה שכינה" און נים אין דער "מחנה לויה". אבער די ביידע קאטעגאריעס האבען געמעגט זיין אין דער "מחנה ישראל" און האבען אפילו געקענט זיך באטייליגען אלס מיטגליעדער אין די מיליטערישע רעגימענטען פון דער אידישער מדבר ארמעע. אבער גאר א שעדליכע קאטעגאריע זיינען געווען ג) "מצורעים". דער "צרוע" איז אזא מין טמא, וועלכענס אומריינקייט שטראמט נים ארויס פון וועלכע עס איז קערפערליכע אבשוואכונג, און אויך נים פון מתים טומאה. דאס איז גאר אזא מין טומאה וואס קומט צוליעב שלעכטע זיטען, צוליעב דעם שלאנגען גיפט וואס ער באזיצט אין זיין בייזען שלעכטען הארץ. דער צריע איז דער מענש וועלכער איז געזונקען אין זינד פון "לשון הרע", א מענש וועלכער קען מיט זיין גיפטיגע רכילות-פראפאגאנדע פארארבען די מאראל פון א פאלק, פארראומרייניגען ריינע מחשבות און צישטערען די הערליכקייט פון א רוהיגער פאסיווער מענשהייט. און מדרש ווערט ערקלערט אז דאס ווארט "מצורע" איז א פארקורצונג פון צוויי ווערטער וואס מיינט "מוציא-רע", א מענש וועלכער ברייננט ארויס עקעלדיגע רשעות אין אפענעם לעבען.

די מצורעים טמאים, און דעם זין, זיינען געווען א געפאהר פאר דער פאלקס עקזיסטענץ, און האבען גע-מוזט אינטערנירט ווערען און ארויסגעשוקט ווערען פון אלע דריי אידישע מחנות (רש"י). ספעציעל אין דער צייט ווען די אידישע מיליטערישע ארגאניזאציע און מדבר איז געווען אין איהר ערשטער אנטוויקלונג. דערפאר זיינען די לשון הרע טמאים געווען אויסגעוועצט צו פארטרייבען ווערען אפילו פון דער "מחנה ישראל", כדי זיי זאלען קיין צוטריט האבען צו די שבטים רעגימענטען און ווערע מיליטערישע פאזיציעס. זיי זאלען נים קענען פארארומרייניגען מיט ווייטער שלאנגען טומאה, און נים צו דעמארעליזירען דעם גייסט מיט רכילות פראפאגאנדע.

זאת תורת הקנאות.

"דאס איז די לעהרע פון אייפערזוכט". ווען מיר בלעטערן דורך די ענינים פון פ' נשא, און בהעלותך, זעהט דאס אויס אויבערפלעכליך אז נאך דעם ווי עס איז געלונגען משה רבינו אויסצורייניגען די מחנות פון די טמאים און מצורעים זאל שוין דערגרייכט ווערען פולע רוהיגקייט און ארדנונג צווישען די שבטים. נים אימזיסט געפינט די תורה פאר נייטיג אנציאגען דינים פון "אייפערזוכט" אין דער פרשה נשא, ווייל לשון הרע און רכילות ברייננט ארויס אנדינגט און אויפגעשטעלט".

זיינע כלים געזאלבט מיט בוימאויל און געהייליגט. צווישען די כלים אין משכן האט די "מנורה" איבער אלעס ארויסגעגלאנצט. מאנכע פרשיות אין דער תורה רעדען פיעל וועגען דער אויסארבייטונג פון דער מנורה. עס איז נים פארזעהן געווארען און עס איז אויסגעשריבען מיט געניע פינקטליכקייט יעדער "קנעפעלע, בלימעלע און רעהרעלע" פון דער מנורה, און דא איז ספר במדבר ווערט אין דער פרשה בהעלותך נאך אמאל אנגעמערקט "עד ירכה עד פרחה מקשה היא" — ווי אלעס איז פון איין שטיק גאלד אויסגעהאמערט געווארען. — דאס לערענט אונז ווי טייער עס איז די "אחרות האומה", די איינגיקייט פון פאלק, וועלכע איז אזוי קלאהר סימבאליזירט אין דער מנורה אויסהאמערונג.

דאס פאלק שטעהט פארארזיינט אין זיין משכן אויפבויונג. ג—ט'ס ליכט האט געפלאקערט אין דער גאלדענער מנורה און האט באלייכטען מיט איהרע שטראהלען דעם וועג פון פאלק אין זיין מארשרוט נאך ארץ ישראל. אפילו דער יונגער דור — אנדערע פון זיי דערווייטערט פון די הייליגע פיהרערשאפט פון משה און אהרן — האבען זיך דאך ענדליך געכאפט און זיך צוריקגעצויגען פון זייערע יוגענד אמביציעס און אידעען בלאנדזשענישן, און האבען דורך דער געטליכער ליכט פון משכן דערזעהן דעם ברעג פון מדבר. א נביאה גייסט האט זיי באהערשט: "אלדד אין מידד זאגען נביאות אין דער מחנה". און זיי דער מדרש זאגט, האבען זיי פאראויסגעזאגט יהושע וועט מיט מיליטערישען טריאומף ארייننמארשירען אין אונזער לאנד פון די אבות. און "שתי חצוצרות", צוויי טרומפייטען זיינען געווען ספעציעל געמאכט אין משכן, וועלכע זיינען געווען גרייט מיט שמחה צו שאלען און צו רופען די מחנות צו זייער לעצטען מדבר מארש נאך ארץ ישראל. דאכט זיך אלעס אזוי רוהיג און גוט.

אבער פלוצלונג — בלעטערענדיג די בלעטער פון די פרשיות—ווארפט זיך אין די אויגען א גרויסער "ויהי" — ויהי ביום כלות-המשכן — און עס איז אן אלטער כלל, וואו עס שטעהט "ויהי" איז א צרה. עפעס האט אנגעהויבען ארויסצושטורמען א שטורם פון אומגליק אונטער די פלוגצעס פון חיילוגען פיהרער משה רבינו, און דער "ויהי" ווערט שטארקער און גרעסער. מען הויבט אן מארשירען און, דוכט זיך, אפילו צוזאמען מיט'ן ארון קודש אויף די פלייצעס, און עס איז ווייטער א "ויהי" בנסוע הארון. אפילו די תורה הייליגקייט ווירקט אויך נים. עס שטורעמט מיט צער און צארן ביז עס איז ארויס דער ריכטיגער "ויהי" העם כמתאוננים. עפעס א גאנצע כאליאסטרע פון א מין "אספסוף", א צוזאמענגעלאפענע גענזינדעל פון בעלי תאוה, און א ערב רב פון מצרים שפיאגען האבען זיך צולאזען און אן אפענעם רעוואלט. עס האט נים געגומען לאנג ביז מען האט פארשטאנען אז דאס געזינדעל וואלט נים געהאט דעם מוטה ארויסגעהן עפענטליך און אזא שטורם זוען אונטער ווערע פליצעס וואלטען נים געשטאנען ווער פון די מיוחסים, אבער טאקע גאר פון סאמע אויבען אן. אט די נשיאים — פאלקס פארראטער — וועלכע זיינען נאכהער באזואוסט געווארען אלס די "מרגלים כנופיא", וועלכע האבען נעבאך געבענקט נאך די "פיש און קנאבעל" וואס זיי האבען אזוי געגעסען מיט אפעטיט אין מצרים.

דאס איז נאך נים אין גאנצען. אט די חברה האבען שוין מיט זיך אויך געהאט איינעם פון די הויפט קאמאנדיריען, וועלכער האט אנגעפיהרט מיט'ן רעגימענט פון שבט שמעון. אט דער באזואוסטער פאלקס פארראטער, "שלומיאל בן צורי שדי" (באזואוסט פאר זמרי בן סליא), וועלכער איז שפעטער געפאלען א קרבן דורך דעם שווערד פון פנחס'ן. שפעטער ווען דער קאמאנדיר איז ארויסגעקומען אין אפענעם שפיאנאזש, איבער דער ווירקונג פון דער זינדיגער מדינית פרינצעסין כזבי בת צור, אט די טאכטער פון בלק, דער קעניג פון מואב, וועלכע האט כיטרע אויסגעפיהרט איהר שפיאנאזש אין דער ריכט-לייניע פון בלעם'ס עצה. אט דער פארראטה פון איינענע מנהיגים האבען געפיהרט צו דער שרעקליכער דעמאראליזאציע און מגפה פון די אידישע ארמעען אין זייער ערשטען מדבר מארשרוט נאך ארץ ישראל.

(פארטזעצונג פאלגט)

צו די סדרה פון וואך

געזאמעלטע פערל פון תלמוד און מדרשים מיט קורצע ערקלעהרונגען

פון הרב י. לאוו

א.

נקום נקמת בני ישראל: ווען משה וואלט אבגעלעגט די נקמה פון מדין וואלט ער לענגער געלעבט, ווייל די פטירה פון משה איז געווען באשטימט נאך די נקמה פון מדין, ווי עס שטעהט: "נקום נקמת בני ישראל וגו' אחר תאסף" וגו'. משה האט אבער צוליעב זיין לעבען נים געוואלט אויפהאלטען די טובה פון אידען. (מדר"ר ותנחומא).

— ביי דעם אמת'ען פיהרער איז די טובה פון זיין פאלק ווינכטיגער פון זיין אייגען לעבען...

ב.

לתת נקמת ד' במדין: ג—ט האט געזאגט: "נקום נקמת בני ישראל" (די נקמה איז פאר אידען) און משה האט געזאגט: "לתת נקמת ד'" (די נקמה איז פאר ג—ט). השי"ת האט געזאגט: די נקמה און מדין איז נאר צוליעב אידען ווייל זיי די מדינים האבען די אידען שלעכטס געטהון. משה האט געזאגט: ווען אידען וואלטען געלייקענט אין ג—ט און זיינע מצוות וואלטען די מדינים זיי נישט פיינד געהאט און נישט פארפאלגט. זיי פארפאלגען די אידען נאר צוליעב די תורה און מצוות. דעריבער איז די נקמה פאר ג—ט זוגען, נקמת ד' (מדר"ר ותנחומא).

— ווער עס איז געגען ג—ט איז געגען אידען, און ווער עס איז געגען אידען איז אויך געגען ג—ט...

ג.

יישלח אותם משה אלף למטה: השי"ת האט געזאגט צו משה: "נקום נקמת בני ישראל", ער, משה, זאל נעהמען נקמה און משה האט געשיקט אנדערע? משה האט געזאגט: "איך האב א לאנגע צייט פארברענגט אין מדין און זיי האבען מיר גוט באהאנדעלט איז נישט רעכט אז איך זאל פערזענליך אנטייל נעהמען אין די נקמה געגען זיי." ווי דער משל זאגט: "יאלסט נישט ווארפען קיין שטיין אין די ברונעם פון וועלכען דו האסט געטרונקען." (מדר"ר ותנחומא).

— א מענש דארף שטענדיג זיין געשאר דאס לאנד וואס האט איהם געגעבען א היים און גוט באהאנדעלט...

ד.

ויאמר אלעזר הכהן: ווען משה איז געקומען אין כעס "ויקצוף משה על פקודי החיל" איז ער געקומען צו א טעות. און די הלכה פון כשר'ן כלים איז נישט געזאגט געווארען פון איהם נאר פון אלעזר. דרי מאל איז משה געווארען אין כעס און דאדורך געקומען צו א טעות: דא, און ביי שמיני למלואים: "ויקצוף משה על אלעזר ועל איתמר" (ויקרא י'); אויך ביי די "מי-מריבה" ווען ער איז געקומען אין כעס און געזאגט "שמעו נא המורים" איז ער געקומען צו א טעות "ויך את הסלע" (במדבר כ'). (ספרי ויקחו).

— אויך אין תלמוד (פסחים ס"ו) זאגט ר"ש בן לקיש: דער וואס קומט אין כעס, אויב ער איז א חכם ווערט די חכמה פון איהם אויסגענומען און אויב ער איז א נביא ווערט די נבואה פון איהם אבגעטהון...

ה.

ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד: די בני ראובן ובני גד זיינען געווען זעהר רייך, האבען געהאט גרויס פארמעגען, און צוליעב זייער פארמעגען האבען זיי זיך אבגעטיילט פון זייערע ברידער און זיך באזעצט אויסער ארץ ישראל. זייער שטראף איז געווען זיי זיינען פארטריבען געווארען און גלות פריהער פון אלע אנדערע שבטים: "ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה" (דה"א ה').

(מדר"ר ותנחומא).

— פיעל זיינען געבליבען אין גלות צוליעב זייער פארמעגען און האבען — חרטה...

דער קיסר אויד'ער רבי

ז. שניאור (ספעציעל פאר די "צייט")

3.

אין איהר ווייבערישען קאפ, וועלכער איז אלעמאל פול מיט שמאכטעס, בלישטשענדיגע שטיינדלאך, בענקשאפט נאך עקזאטישע ליעבעזאוואנטיורעס — האבען זיך אויסגעמישט אלע מעלות און חסרונות פון אט דעם "קליינעם קאפראל", ווי ער הייסט נאך ביי איהר אין הארצען ביז צום הייניטיגען טאג, און אלע זייגע געגעניאצען פון גוט און שלעכט. עפעס שטימט דא נים צווישען איין ענד פון זיין כאראקטער און דעם צווייטען. און זי ווייסט נים וואו זיין לעדענשאפט הויבט זיך אן און וואו ס'ענדיגט זיך זיין הארטער ווילען געגען א וועלט מיט שונאים, אין פראנקרייך אין אויסלאנד. אפשר ווייט זיך טאקע פלוצלונג ענדיגען זיין פארליעבטקייט אין מיטען גלעטען זי, און די פארטאיעטע אכזריות ווייט זי א כאפ טהון מיט די נעגעל, וועלכע לוגען אין סאמעטענע הענטשקעס, ווי ביי א טיגער. די בלוי-גרינע אויגען וועלען אינהיימליך אויפבליצען און ער ווייט ארויסלאזען א באפעהל מיט זיין האליזיגען, אביסעל קוויטשענדיגען קיל, ווי אלעמאל ווען ער ווערט אין כעס... אפשר איז שוין דער באפעהל גרייט. און נים הייט-מארגען, ווען ער ווייט מיט איהר בלייבען אויג אויף אויג... א!

ניין, ווירקליך, זיינט דער "פטי קאפראל" אין אזוי אויסגעוואקסען און זיין פארליעבטקייט איז געווארען אזוי כימעריש, אזוי צווייד'דייטיג — פיהלט זי זיך אסך בעסער ווען ער איז אין פארייז נים. ווען ער איז דא רוהיג, אזוי ווי איהר געווינסען. מלכים-בוילדער אין פארוקען קוקען איהר נים נאך. און פאמפעזע לוסטרעס ווינקען זיך שפאטיש נים איבער מיט זייערע טייערע קריסטאלען. אין מאלמעזאנער בודואר איז היימישער. מען געהט צום ציעל געמיטליך. קיין וואלקענס פון ווייערוך און לעגענדעס שוועבען נים ארום דעם געליעבטען. א מאן און א פרוי נעהמען זיך און געבען איינער דעם צווייטען דאס בעסטע וואס זיי פארמאגען. ווייטער גארנים. דער גוטער ווען, וואס מען טרינקט דערנאך — דערקווינקט. דאס איסרוהען זיך איז זיס... אבער דער דא, איהר טריאומפירענדיגער קליינער מאן, האט אלין קיין רוה נים און קען דאס קיינעם נים געבען, אפילו זיין הייס-געליעבטער ז ש י ז ן, ווי ער רופט זי, ווען ער איז גוט-אויפגעלעגט. פון די ווייטע אונהיימליכע מלחמה-פעלדער קומט ער אן א געשפאנטער, און אויסגעהונגערטער נאך איהר, מיט טויזענדער בלוטיגע סצענעס אונטער זיין עקשנות'דיגען שטערן. זיין בינטעל האר פאלט איהם שפיציג אראב בין'ן נאז-ווארצעל, און די שוועבעלדיגע אויגען קוקען פון אונטען ארויף. זיין לייד'נשאפט איז שטורעמדיג. זי קומט אן אהן איבעריגע ווערטער און טראגט זיך אוועק אהן א דאנק. זי ווערט פון דעם זעהר גיך מיעד. זי האט שוין אזוי פיעל שטורעמס ארבערגעטראגען און לעבען: די רעוואלוציע, דעם טעראר, דאס פארליערען דעם ערשטען מאן אויף דער גילאטינע, דעם שטורעם פון נייטען טערמידאר — ווען זי איז באפרייט געווארען פון דער חושב'דיגער טורמע מיט אלע אנדערע פאר'משפט'ע... און צו נייע שטורעמס האט זי מעהר קיין קרעפטען נים. און ווער ווייסט אין וועלכען געווירבעל אט דער אומרוהיגער קליינער מאן, האט אלין קיין רוה נים און קען דאס קיינעם נים געבען, אפילו זיין הייס-געליעבטער ז ש י ז ן, ווי ער רופט זי, ווען ער איז גוט-אויפגעלעגט. פון דעם אונהיימליכע מלחמה-פעלדער קומט ער אן א געשפאנטער, און אויסגעהונגערטער נאך איהר, מיט טויזענדער בלוטיגע סצענעס אונטער זיין עקשנות'דיגען שטערן. זיין בינטעל האר פאלט איהם שפיציג אראב בין'ן נאז-ווארצעל, און די שוועבעלדיגע אויגען קוקען פון אונטען ארויף. זיין לייד'נשאפט איז שטורעמדיג. זי קומט אן אהן איבעריגע ווערטער און טראגט זיך אוועק אהן א דאנק. זי ווערט פון דעם זעהר גיך מיעד. זי האט שוין אזוי פיעל שטורעמס ארבערגעטראגען און לעבען: די רעוואלוציע, דעם טעראר, דאס פארליערען דעם ערשטען מאן אויף דער גילאטינע, דעם שטורעם פון נייטען טערמידאר — ווען זי איז באפרייט געווארען פון דער חושב'דיגער טורמע מיט אלע אנדערע פאר'משפט'ע... און צו נייע שטורעמס האט זי מעהר קיין קרעפטען נים. און ווער ווייסט אין וועלכען געווירבעל אט דער אומרוהיגער קליינער מאן, האט אלין קיין רוה נים און קען דאס קיינעם נים געבען, אפילו זיין הייס-געליעבטער ז ש י ז ן, ווי ער רופט זי, ווען ער איז גוט-אויפגעלעגט. פון דעם רעוואלוציע-אפפאל האט ער זי הויך-הויך ארויפגעשלעפט, די אראבגעקייקעלטע קרוין פון מאריע אנטואנעט — אנגעטהון איהר אויפ'ן קאפ. און מיט דער זעלבער האסטיגקייט קען ער זי נאך צוריק אראבשלעפען טיעף, טיעף. אסך טיעפער ווי זי איז אמאל געלעגען...

(פארטזעצונג אין נעכסטען נומער "צייט")

לואים גאלדינג —

דער פאפולערער אידיש-ענגלישער נאוועליסט

פון **לעא סעניג** (ספעציאל פאר די "צייט")

1.

די לאנגע זאנגוויל לעבט נאך. ווען איהר רעדט מיט אן ענגלענדער וועגען אידען אין דער ענגלישער ליטעראטור, דערמאהנט ער איך גלייך דעם נאמען פון ישראל זאנגוויל. און ס'רוב באדויערענדיג, וואס קיינער פון די איצטיגע אידישע שרייבער אין דער ענגלישער שפראך קען נאך ניט פארנעהמען דעם פלאץ פון דעם גרויסען פארשטארבענעם שריפטשטעלער.

און דאס איינגענע מיט די ענגלישע ליטעראטור - קריטיקער און "רעוויערס": ווען זיי רעדען וועגען א נייער ענגלישער נאוועלע פון אידישען לעבען מוזען זיי די נאוועלע פארגלייכען מיט זאנגוויל'ס אידישע דערצעהלונגען, וועלכע זענען אמאל געווען אזוי פאפולער.

זאנגוויל'ס ווערק ווערען שוין איצט ניט אזוי פיעל געלייענט ווי אמאל. און זיינע נאוועלען נאך אפשר וועניגער ווי זיין שארפזיניגע פוליציצ-טיק. זאנגוויל'ס נאוועלען האבען זיך שטארק געאלטערט, ווי עס עלטערן זיך און לעבען זיך אויס ס'רוב נאוועלען פון דער קינסטלערישער הויך.

אבער דער נאמען זאנגוויל איז נאך אלץ ווי א מין "זייל פון ליכט" כיי וועלכער עס ווערען געמאסטען אלע נייע אידישע נאוועליסטען אין דער ענגלישער שפראך.

2.

דער אמת איז אויך אז, ווילענדיג ניט ווילענדיג, באוואוסט צי ניט באוואוסט דערויף, פארמעסטען זיך אויך אייניגע פון די הייגטיגע ענגלישע שריפטשטעלער און נאוועליסטען אויף די אקסעל פון לואים גאלדינג.

אבער ניט דער גאנצער מאנטעל... זאנגוויל'ס נאמען האט איבערגעלעבט, ווי מיר האבען פריהער געזאגט, זיינע ווערק ווייל ער, זאנגוויל, איז געווען א גרויסע פערזענלי-כקייט.

זאנגוויל באלאנגט צו די שריפטשטעלער וועלכע זענען אליין, פעזענליך, פיעל רייכער און אינטערעסאנטער פון זייערע ווערק. ווען איהר ליינענט אט דעם סארט שריפטשטעלער האט איהר דאס געפיהל אז זיי האבען זיך ווייט ניט אינגאנצען אויסגעשעפט און זייערע ביכער; אז זיי האבען נאך אינטערעסאנטערעס צו זאגען ווי דאס וואס זיי האבען שוין געזאגט.

ישראל זאנגוויל באלאנגט צו די שריפטשטעלער, וואס שטעהן העכער פון די ביכער, וואס זיי האבען געשריבען, און זענען אליין פיעל רייכער און אינטערעסאנטער ווי די טיפען, וואס זיי האבען געשילדערט. דערפאר לעבען זיי איבער זייערע ווערק. זיי שטארבען ניט צוזאמען מיט זייערע נאוועלען, ווייל דאס אינטערעסאנטסטע און זייערע ווערק איז געווען דאס נאך ניט ארויסגעזאגטע, דאס פארשפראכענע — דער מענטש אונטער די ביכער. מיט איין וואָרט דאס וואס ווערט אנגערופען: פערזענליכקייט.

ישראל זאנגוויל איז געווען אזא שריפטשטעלער-פערזענליכקייט.

זיינע נאוועלען האבען געמעגט זיין קינסטלעריש שוואך, מיט זיינע מיינונגען און אידעען האט איהר געקענט אינשטימען צי ניט, אבער אינטער זיי אלע איז געווען אט דער עפעס, אט דער "מעהר ווערטה", אט דער לעבעדיגער גייסטרייכער "איך" וואס האט איהם געמאכט פאר דעם גרויסען רעפרעזענטאטיווען אידישען שריפטשטעלער און ווערט-זאגער ניט נאר אין ענגלאנד, נאר אויך אין אמעריקא און אייראפא בכלל.

און אט דעם זאנגוויל — אט די פערזענליכקייט זאנגוויל — קען נאר אז דאס ענגלישע אונדענטום (וואס איז, אגב, ווייט ניט אזוי רייך און שריפטשטעלער ווי דאס דייטשע, צי אפילו פראנצויזישע אונדענטום) בענקט איצט נאך א צווייטען זאנגוויל...

און אז מען בענקט — זוכט מען...

3.

נאר ווי ס'זאל ניט זיין, א טייל פון זאנגוויל'ס מאנטעל — ווען אפילו נאר א איינציגע פעלע — איז דאך געפאלען אויף די אקסעל פון לואים גאלדינג.

אבער ניט דער גאנצער מאנטעל... זאנגוויל'ס נאמען האט איבערגעלעבט, ווי מיר האבען פריהער געזאגט, זיינע ווערק ווייל ער, זאנגוויל, איז געווען א גרויסע פערזענליכקייט.

זאנגוויל באלאנגט צו די שריפטשטעלער וועלכע זענען אליין, פעזענליך, פיעל רייכער און אינטערעסאנטער פון זייערע ווערק. ווען איהר ליינענט אט דעם סארט שריפטשטעלער האט איהר דאס געפיהל אז זיי האבען זיך ווייט ניט אינגאנצען אויסגעשעפט און זייערע ביכער; אז זיי האבען נאך אינטערעסאנטערעס צו זאגען ווי דאס וואס זיי האבען שוין געזאגט.

ישראל זאנגוויל באלאנגט צו די שריפטשטעלער, וואס שטעהן העכער פון די ביכער, וואס זיי האבען געשריבען, און זענען אליין פיעל רייכער און אינטערעסאנטער ווי די טיפען, וואס זיי האבען געשילדערט. דערפאר לעבען זיי איבער זייערע ווערק. זיי שטארבען ניט צוזאמען מיט זייערע נאוועלען, ווייל דאס אינטערעסאנטסטע און זייערע ווערק איז געווען דאס נאך ניט ארויסגעזאגטע, דאס פארשפראכענע — דער מענטש אונטער די ביכער. מיט איין וואָרט דאס וואס ווערט אנגערופען: פערזענליכקייט.

ישראל זאנגוויל איז געווען אזא שריפטשטעלער-פערזענליכקייט.

זיינע נאוועלען האבען געמעגט זיין קינסטלעריש שוואך, מיט זיינע מיינונגען און אידעען האט איהר געקענט אינשטימען צי ניט, אבער אינטער זיי אלע איז געווען אט דער עפעס, אט דער "מעהר ווערטה", אט דער לעבעדיגער גייסטרייכער "איך" וואס האט איהם געמאכט פאר דעם גרויסען רעפרעזענטאטיווען אידישען שריפטשטעלער און ווערט-זאגער ניט נאר אין ענגלאנד, נאר אויך אין אמעריקא און אייראפא בכלל.

און אט דעם זאנגוויל — אט די פערזענליכקייט זאנגוויל — קען נאר איצט קיינער פון די הייגטיגע אידישע שריפטשטעלער אין דער ענגלישער שפראך ניט פארטרעטען.

זיי שרייבען אפשר קינסטלערישער נאוועלען ווי זאנגוויל, אבער קיין נייע זאנגוויל פיגור האט זיך נאך ניט באוויזען אין'ם ענגלישען אידענטום.

און מען קען אויך זאגען, אז אזעלכע זאנגוויל פיגורען יאוועזן זיך בכלל ניט אזוי אפט.

איך וויל דערמיט ניט איבערטרייבען, ווי מען איז געוואוינט בי אונז, און זאגען אז ישראל זאנגוויל איז געווען גאר א גרויסער שריפטשטעלער. איך ווייס ניט צי ישראל זאנגוויל קען צוגערעכענט ווערען צו דער קאטעגאריע גרויסע אייראפעאישע שריפטשטעלער, צו וועלכער עס באלאנגען אנאטאל פראנס, שאו, וועלס, גארקי, טשעסטערטאן, זשעק לאנדאן, א.א.

צו די גאר גרויסע, צו די גענייאלע שריפטשטעלער, וועלכע ווערען גלייכנט לאנג נאך זייער טויט—אוודאי און אוודאי ניט.

אבער צו די שריפטשטעלער-פערזענליכקייטען האט ער דאך באלאנגט.

און די לעצטע זענען אויך ניט צופיעל פאראן און אלע ליטעראטוראן.

צופיעל גוטע נאוועליסטען און פאעטען זענען געווען און זענען איצט פאראן, וועלכע זענען מעהר ווי ווערע ביכער, וועלכע שטעהן העכער פון זייערע טיפען, פון די שטיקער לעבען, וואס זיי האבען מיט מעהר צו וועגנגעבן באשריבען.

זיי זענען אפשר גוטע פאכליט-קינסטלער, אבער זיי לעבען זיך אויס אינגאנצען צווישען די טאוולען פון זייערע ביכער; און ווי נאר די טאוולען ווערען פארמאכט ווערען זיי פארגעסען.

און אפטמאל נאך פריהער. ווערע ביכער געהן נאך ארום אויפ'ן מארק, מען ליינענט זיי נאך, אבער מיט ווערע פארפאסער אינטערעסירט זיך קיינער ניט. און הויפטזעכליך, ווייל זיי האבען גארניט געהאט וואס צו זאגען אלס קינסטלער; ניט ווערע צייט-מענשען, און אוודאי ניט די שפעטערדיגע דורות.

ישראל זאנגוויל אבער איז געווען מעהר ווי א נאוועליסט, דראמאטורג און פובליציסט:

דער אינטערעסאנטסטער העלד און מאטיוו אין אלע זיינע שריפטען איז געווען ער אליין — ישראל זאנגוויל.

איז זיין נאמען, זיין "שם טוב", האט טאקע איבערגעלעבט זיינע ווערק.

ישראל זאנגוויל געהערט האך לכל הדעות צו די גרויסע פון אונזער גאהענטער פארגאנגענהייט.

(פארטזעצונג פאלגט)

אונזערע פארלוירענע

(ליעדער) פון א. נ. שטאנצל (ספעציאל פאר די "צייט")

1.

לעאן פויכטוואנגער

ווערע הארמאטען, ווערע טענקס,
ווערע בייזער, אכזריות'דיגסטער טריק
ס'וועט זיי איבערלעבען דאס קלוגע,
אין זיין דורכבויערענדיגען בליק.

אויג אויף אויג מיט'ן אכזר זיך אנטרעפען,
געלייטערט צו ווערען ביז לעצטען טראפען בלוט!
און נאך מיט ליכטיגע שטרייפען אויפלייכטען
איבער איינגעם לייב מיט בלוטיגער רוט.

אויג אויף אויג מיט'ן טויט זיך אנטרעפען,
אין איבינקייטען צו בלייבען באשטיין!
ווי דאס וואָרט, פארשווינגענע-דערהערטע,
ס'מוז זיך שלייפען צווישען פארבייס פון ציין—

ווי שבל'דיג ס'קניפען זיך זיינע ליפען איצט,
צו פארדעקען ס'שמייכעלע איבער זיין מוילי...
דאס טראכטענדיג בלויז, הילט איינעם ארום
אזא שטעכיג-קאלטער שויערליכער גרויל—

— — — — — — — — — — — — — —

שטעהט ווידער דער גליט, דער פעליסטער,
געפאנצערט און געוואפענט ביז'ן געניק,
אבער דער מענש, אין פארפייניגטען לייב,
ס'איז זיין פאסטוך-שלייער—זיין געציעלטער בליק!

2.

דעם אנדענק פון פראנץ ווערפל

(געווידמעט עליזאבעט'ן)

נייין, מיר וועלען ניט אומקומען אין אונזער טרויער,
מיר איבערגעבען זיך נאר מיט אונזערע קדושים,
ווי פניאקעס פון אונטערגעהאקטע דעמבעס
בלייבען זיי—אונזער ניט אויסגעוואָרצעלטער רושם!

אומשולדיג פארגאסען בלוט איז ציהענדיגע שפור,
ניט פאר איינעם בלויז זיך צו געפינען —
ס'וועלען דורות פון דיין לעבען זיך דערצעהלען,
אין וואונדערליכע לעגענדעס דיין טויט צושפינען.

דיינע פארליעבטע, דיינע גלויביגע ווערטער,
מיט דיין טויט זיי זיינען נאך ווארער געוואָרען!
ס'איז אונזער לעבען כסדר נאר פארבלוטיגט,
ווי מיט צארטקייט פון רויען דער שטעכיגער צארן—

יאָ, מיר בלוהען אויף מיט אונזערע בלוטיגע וואונדען,
ווי מיט ווערע וואונדערליכע בליטען די דערנער,
און פון אונזערע פינסטערע טיעפענישען
ס'געהט אויף, ווי פון טיעף-איינגעגראבענע קערנער.

נייין, מיר וועלען ניט אומקומען אין אונזער טרויער,
מיר אונזערע גרויסע נאר מיר איבינען — — —
מיט דיין טויט אצינד ביזט געוואָרען איינער פון זיי,
מיט ווארט לעבעדיג-צוצאפעלטען און גליבינען.

איצט קיינער פון די הייגטיגע אידישע שריפטשטעלער אין דער ענגלישער שפראך ניט פארטרעטען.

זיי שרייבען אפשר קינסטלערישער נאוועלען ווי זאנגוויל, אבער קיין נייע זאנגוויל פיגור האט זיך נאך ניט באוויזען אין'ם ענגלישען אידענטום.

און מען קען אויך זאגען, אז אזעלכע זאנגוויל פיגורען יאוועזן זיך בכלל ניט אזוי אפט.

איך וויל דערמיט ניט איבערטרייבען, ווי מען איז געוואוינט בי אונז, און זאגען אז ישראל זאנגוויל איז געווען גאר א גרויסער שריפטשטעלער. איך ווייס ניט צי ישראל זאנגוויל קען צוגערעכענט ווערען צו דער קאטעגאריע גרויסע אייראפעאישע שריפטשטעלער, צו וועלכער עס באלאנגען אנאטאל פראנס, שאו, וועלס, גארקי, טשעסטערטאן, זשעק לאנדאן, א.א.

צו די גאר גרויסע, צו די גענייאלע שריפטשטעלער, וועלכע ווערען גלייכנט לאנג נאך זייער טויט—אוודאי און אוודאי ניט.

אבער צו די שריפטשטעלער-פערזענליכקייטען האט ער דאך באלאנגט.

און די לעצטע זענען אויך ניט צופיעל פאראן און אלע ליטעראטוראן.

צופיעל גוטע נאוועליסטען און פאעטען זענען געווען און זענען איצט פאראן, וועלכע זענען מעהר ווי ווערע ביכער, וועלכע שטעהן העכער פון זייערע טיפען, פון די שטיקער לעבען, וואס זיי האבען מיט מעהר צו וועגנגעבן באשריבען.

זיי זענען אפשר גוטע פאכליט-קינסטלער, אבער זיי לעבען זיך אויס אינגאנצען צווישען די טאוולען פון זייערע ביכער; און ווי נאר די טאוולען ווערען פארמאכט ווערען זיי פארגעסען.

און אפטמאל נאך פריהער. ווערע ביכער געהן נאך ארום אויפ'ן מארק, מען ליינענט זיי נאך, אבער מיט ווערע פארפאסער אינטערעסירט זיך קיינער ניט. און הויפטזעכליך, ווייל זיי האבען גארניט געהאט וואס צו זאגען אלס קינסטלער; ניט ווערע צייט-מענשען, און אוודאי ניט די שפעטערדיגע דורות.

ישראל זאנגוויל אבער איז געווען מעהר ווי א נאוועליסט, דראמאטורג און פובליציסט:

דער אינטערעסאנטסטער העלד און מאטיוו אין אלע זיינע שריפטען איז געווען ער אליין — ישראל זאנגוויל.

איז זיין נאמען, זיין "שם טוב", האט טאקע איבערגעלעבט זיינע ווערק.

ישראל זאנגוויל געהערט האך לכל הדעות צו די גרויסע פון אונזער גאהענטער פארגאנגענהייט.

(פארטזעצונג פאלגט)

טרויעריגער גרוס

פון אידישע לעגיאנערען

וועלכע האבען דורכגעלעבט די אראבערונג פון נאר-וויק און דעם פראנצויזישען מיליטעריש מענבהיים

קאָרעספאָנדענץ פאר די "צייט" פון ש. סאמועלי

עס איז נאך פריהצייטיג צו מאכען אן אלגעמיינעם סך-הכל פון דער פראנצויזישער טראגעדיע און בעיקר פון די סיבות, וואס האבען גורם געווען צום קאטאסטראפאלען צוזאמענברוך פון דער מעכטיגער פראנצויזישער ארמעע. וועגען דעם רעטזעל האפטען עניין וועט מען שפעטער שרייבען אומצעהליגע ביכער, וואס וועלען, אפשר, אויפהויבען דעם מיסטעריעזען שלייער פון דעם פראנצויזישען אונגליק. דערווייל מוזען מיר זיך באשענקען מיט איבערגעבען א רייה ממש סענזאציאנעלע אויטענטישע פאקטען פון אידישע זעלנער, וועלכע האבען מיט נסים זיך געראטעוועט קיין לאנדאן — דירעקט פונ'ם פראנצויזישען מלחמה פראנט.

ניט אלע פרטים און שילדערונגען קאן מען שוין איצט איבערגעבען פאר דער ברייטער עפענטליכקייט. דאס מאטעריאל וואלט פארנומען צעהנד-ליגער צייטונגס ארטיקלען און צווייטענס פארמאגען זייערע שילדערונגען געוויסע מיליטערישע סודות און מען קאן זיי, צוליעב פארשטענדליכע טעמים, ניט פארעפענטליכען. אבער דאס וואס מען קאן יאָ איבערגעבען איז אזוי שויידערליך און טראגיש, אזוי הימעל שרייענדיג אז עס דארף אונז באמת ניט וואונדערען, פארוואס פראנקרייך איז ניט צוזאמענגעברא-כען מיליטערישע, פאליטישע און בעיקר מאראלישע נאך מיט חדשים צוריק.

"מיליטערישע אונפעהיגקייט, דאָ-מאראליזאציע, שפיאָנאזש, חלוקי-דעות אין גענעראל שטאב, פארטייאי-שע מחלוקות אין מיליטער, צווישען קאָמוניסטען און סאָציאליסטען, און צעהנדליגע אנדערע סבות איז געווען דער עיקר פון דער פראנצויזישער טראגעדיע" — דאס איז די ערקלעה-רונג פון אלע אינפארמאטאָרען מיט וועלכע עס איז אויסגעקומען צו שמוע-סען וועגען דעם אנגעוועהטאגטען ענין.

פון אידישען שטאנדפונקט וועט אונז אממינסטען אינטערעסירען אויסצוהערען א ביטערען, טרויעריגען גרוס וואס עס האבען איבערגעגע-בען עטליכע אידישע לעגיאנערען אין דער פראנצויזישער ארמעע, וועלכע האבען געקאמפפט אין נארוועגיען. זיי האבען אויף א ענגלישער קריעגס שיף זיך געראטעוועט קיין לאנדאן און פארצעהלען דערצעהלען אונז פאלגענדעס:

אידען אין דער אינטערנא-ציאנאלער בריגאדע

ווען עס האט אויסגעבראכען די מלחמה, האט אין פראנקרייך זיך גע-בילדעט א אינטערנאציאנאלע בריגא-דע, לויט'ן מוסטער פון די אינטערנא-ציאנאלע בריגאדעס אין דעם שפאני-שען בירגער קריעג. אין די דאזיגע אינטערנאציאנאלע בריגאדעס זיינען, צווישען איטאליענער, שפאניער, רו-מענער, אונגארן און אנדערע נאציע-נאליטעטען געווען פארטראטען זעהר פיעל אידען פון די פארשיעדענסטע לענדער, וואס האבען געוואוינט אין פראנקרייך און באשלאסען מיטצו-העלפען אין דעם קאמפף געגען נאצי דייטשלאנד.

אינ'ם פראנצויזישען עקספעדיציע קארפוס קיין נארוועגיען, האט זיך אויך געפונען א באטאליאן פון דער אינטערנאציאנאלער בריגאדע, וואס האט געצעהלט 640 אידען. לשם אינ-פארמאציע איז וויכטיג איבערצוגעבען דעם געשיכטליכען פאקט, אז טאקי די אינטערנאציאנאלע בריגאדע האט אראבערט נארוויק און דארט גורם געווען א גרויסע מפלה דעם נאצי מי-ליטער, וואס האט געמוזט קאפיטולי-רען און איז גרעסטענטיילס אומגעקו-מען אדער ארייגגעפאלען אין געפאנ-גענשאפט. ספעציעל די אידישע זעל-נער האבען ארויסגעוויזען א סך מוטה און העלדישקייט, געקראכען איבער די אייביג פארשנייטע בערג אום אויס-צושפיריען די פאזיציעס פון דעם שונא, געלעגען באהאלטען אין די טאלען גאנצע מעת-לעת'ן און זיך ניט צו-ריקגעקעהרט פון ווייטע פלעצער ביי דאס שליחות, וואס איז געווען פאר-בונדען מיט געפאהרען פון טויט אדער געפאנגענשאפט, איז ניט אויס-געפיהרט געוואָרען מיט דעם געהע-ריגען ערפאלג. כמעט אלע אידישע זעלנער האבען דערפאר באקומען אויסצייכנונגען און במילא אוואנסירט אין ווייטערע שארזשען.

אט די אידישע העלדישקייטען האָ-בען ארויסגערופען א סך פארדרוסען און שנאות ביי ווייטערע ניט אידישע קאלעגען. דאס האט אפילו געפיהרט צו א געוויסען אנטיסעמיטיזם. אזוי איז שוין דער אידישער מזל: פחדנות איז שלעכט און העלדישקייט איז אויך ניט גוט. דאס טרויעריגסטע אבער איז — דערצעהלען ווייטער אונזערע אי-דישע זעלנער — וואס אויך די יונגע פראנצויזישע אפיציערען האבען גע-קוקט אויף אונז מיט שנאה — אלץ וועגען אונזער העלדישקייט...

די גאנצע מיליטערישע אונטערנע-מונג פונ'ם פראנצויזישען עקספעדי-ציע קארפוס קיין נארוועגיען איז גע-ווען פאראורטייילט צו א מפלה, קודם-כל: די אונפעהיגקייט פון דער מילי-טערישער לייטונג. מען האט געשיקט אן ארמעע פון לערך 15 טויזענד מענ-שען ווי אויף א שפאציר. אהן ווארמע ווייש און מלבושים, הגם די קעלט איז דארט געווען א גרויזאמע. מען איז געשלאפען אין קליינע פאלאטקעס צווישען די פעלזען און אויפ'ן נאקע-טען שניי, וואס דערגרייכט ביז א מע-טער די הויך! אנצינדען פייער איז געווען געפעהרליך, ווייל דאס וואלט פאר דעם שונא'ס אראפלאנען געווען א געוואונשענער סימן וואו מיר גע-פינען זיך. אפילו ביי טאג האט מען ניט געקאנט אנצינדען קיין גרויס פייער, ווייל דער רויך וואלט געווען אונזער געפעהרליכער מסור. אט אזוי האט מען געבידעוועט אין דעם ווינ-טען נארוועגיען חדשים לאנג, אהן א צוויק און אהן א תכלית.

ניט געקוקט דערויף, וואס די דייט-שען האבען זיך שוין געהאט באפעס-טיגט אין נארוויק און צו אראבערען דער שטאדט איז געווען שווער, פונ-דעסטוועגען איז אן אקציע צו פאר-טרייבען די דייטשען פון נארוויק, טראנדהיים, בערגען און פון אנדערע וויכטיגע סטראטעגישע פאזיציעס גע-ווען יא דורכצופיהרען — ווען ניט די שלים-מזל'דיגע פיהרונג פון דער פראנצויזישער ארמעע לייטונג און איהרע סטראטעגען. עס איז געווען הפקרות אהן א מאס און אהן א גרע-ניץ. וואס דארף מען מעהר? אפילו קיין אבוועהר הארמאטען האבען מיר ניט געהאט געגען די דייטשע ערא-פלאנען, וואס האבען ווי די רויב-פוי-געל ארומגעזוכט זייערע קרבנות און אונז באשאסען מיט זייערע פולעמיא-טען. געגען די נאצישע באמבעס-אראפלאנען האט מען זיך ווי עס איז געקאנט שיצען, ווייל מען האט לפחות געזעהן, וואו די באמבע פאלט און מען האט זיך געקאנט פארשטעקען אין די פעלזען. געגען די פולעמיאטען (מאשין געוועהרען), וואס ווערען מיט-געפיהרט אויף די אראפלאנען, געגען אט די גרויזאמע מחבלים איז ניט גע-ווען קיין רעטונג, זיי זיינען געפלייגען איבער אונזערע קעפ און אויסגעוזוכט די קרבנות פון אלערליי באהעלטענ-שען. מיר פלעגען אפט טעג און נעכט ליגען אין די אינגגראבענע פאזיציעס און די פעלזען אדער אין די פיארדען, זיך מקריב געווען פאר פראנקרייך און געגען היטלער'ן — ביז מיר האבען אראבערט נארוויק!

דער ערשטער נצחון אונזערער איז געווען דער העכסטער שטאלץ און דער גליקליכסטער טאג אין אונזער לעבען... נארוויק גופא, דאס פרעכ-טיגע שטעדטעל פון אן ערך 10 טויזענד אינוואוינער, איז געוואָרען חרוב און פארוויסט, ניט געבליבען א שטיין אויף א שטיין. וואס עס האבען ניט באוויזען חרוב צו מאכען די דיי-טשע אראפלאנען, האבען געטהון די הארמאטען פון דער ענגלישער פלאטע וואס האט באוויזען וואונדער.

מיר האבען מיטגעלעבט דעם הע-ראאישען קאמף פון דער ענגלישער פלאטע אין די נארוועגישע וואסערען, וואס האט פאראורזאכט א גרויסען חורבן די דייטשע מיליטער טראנס-פארטען. וואכען לאנג זיינען זיי גע-שוואומען די פארזונקענע כלים פון די דייטשע שיפען אויף די אויבערפלאך פון די קאלטע וואסערען צוזאמען מיט דייטשע מתים. ווען ניט די ענגלי-שע פלאטע, וואלט קיין לעבעדיגער נפש פונ'ם פראנצויזישען עקספעדי-ציע קארפוס ניט געקאנט צוריקקומען פון דעם נארוועגישען גיהנום.

זאל בי דער געלעגענהייט אויך געזאגט ווערען דער ביטערער אמת, אז דער נאצי שפיאָנאזש האט אין אונזער קארפוס געארבייט מעשים. די דייטשען האבען געוואוסט געגען וואו מיר באוועגען זיך, וואס מיר טהון און וואס מיר האבען בדעה צו טהון. שפיאָנירט האבען אויך נארוועגישע פויערים לטובת די נאצים.

דאס אונגליק איז געווען, וואס די אָנפיהרער פונ'ם פראנצויזישען אר-מעע קארפוס האבען ממש ניט געהאט קיין קאנטר שפיאָנאזש דינסט און מען האט ניט געוואוסט, וואס בעים שונא טהוט זיך. די נארוועגישע באפעלקע-רונג איז, טראץ אונזער באפרייאונגס קאמפף אויך לטובת זיי, געווען פיינד-ליך געשטימט צו אונז! דערפאר האט שוין געזארגט די דייטשע פראפא-גאנדע, אז די ענגלישע און פראנצוי-זישע זעלנער זאלען באטראכט ווערען ניט אלס אויפריכטיגע פריינד פון נארוועגישען פאלק נאר אלס שונאים! אפילו די נארוועגישע זעלנער וואס האבען געקעמפפט מיט אונז, זיי זיי-נען געווארען אנדערע מענשען. מא-סעווייז האבען זיי דעזערטירט צו די דייטשען, און געווארען זייערע שפיאָ-נען.

הכלל — כאאס, דעזארגאניזאציע, שפיאָנאזש, אנטיסעמיטיזם און אנדע-רע מעשים מיט וועלכע מען קאן בשום אופן ניט פיהרען קיין מלחמה, איז גע-ווען א רינג אין דער קייט פון דער פראנצויזיש מיליטערישער טראגעדיע ניט בלויז אין נארוועגיען נאר אויך אין פראנקרייך גופא.

דאס הארץ טהוט וועה דאס אלץ צו דערצעהלען און דערפאר טאקי בליטיגט אזוי שטארק דאס הארץ פון דעם אידישען וואלונטיר אין דער פראנצויזישער ארמעע, און אין דעם פראנצויזישען לעגיאן.

מרויעריגער גרוס

פון אידישע לעגיאנערען

וועלכע האבען דורכגעלעבט די אראבערונג פון נאר-וויק און דעם פראנצויזישען מיליטעריש מענבהיים

קאָרעספאָנדענץ פאר די "צייט" פון ש. סאמועלי

עס איז נאך פריהצייטיג צו מאכען אן אלגעמיינעם סך-הכל פון דער פראנצויזישער טראגעדיע און בעיקר פון די סיבות, וואס האבען גורם געווען צום קאטאסטראפאלען צוזאמענ-ברוך פון דער מעכטיגער פראנצויזי-שער ארמעע. וועגען דעם רעטזעל האפטען עניין וועט מען שפעטער שרייבען אומצעהליגע ביכער, וואס וועלען, אפשר, אויפהויבען דעם מיס-טעריעזען שלייער פון דעם פראנצויזי-שען אונגליק. דערווייל מוזען מיר זיך באשענקען מיט איבערגעבען א רייה ממש סענזאציאנעלע אויטענטישע פאקטען פון אידישע זעלנער, וועלכע האבען מיט נסים זיך געראטעוועט קיין לאנדאן — דירעקט פונ'ם פראנ-צויזישען מלחמה פראנט.

ניט אלע פרטים און שילדערונגען קאן מען שוין איצט איבערגעבען פאר דער ברייטער עפענטליכקייט. דאס מאטעריאל וואלט פארנומען צעהנד-ליגער צייטונגס ארטיקלען און צווייט-טענס פארמאגען זייערע שילדערונגען געוויסע מיליטערישע סודות און מען קאן זיי, צוליעב פארשטענדליכע טעמים, ניט פארעפענטליכען. אבער דאס וואס מען קאן יא איבערגעבען איז אזוי שויידערליך און טראגיש, אזוי הימעל שרייענדיג אז עס דארף אונז באמת ניט וואונדערען, פארוואס פראנקרייך איז ניט צוזאמענגעברא-כען מיליטערישע, פאליטישע און בעיקר מאראלישע נאך מיט חדשים צוריק.

"מיליטערישע אונפעהיגקייט, דאָ-מאראליזאציע, שפיאָנאזש, חלוקי-דעות אין גענעראל שטאב, פארטייאי-שע מחלוקות אין מיליטער, צווישען קאָמוניסטען און סאָציאליסטען, און צעהנדליגע אנדערע סבות איז געווען דער עיקר פון דער פראנצויזישער טראגעדיע" — דאס איז די ערקלעה-רונג פון אלע אינפארמאטאָרען מיט וועלכע עס איז אויסגעקומען צו שמוע-סען וועגען דעם אנגעוועהטאגטען ענין.

פון אידישען שטאנדפונקט וועט אונז אממינסטען אינטערעסירען אויסצוהערען א ביטערען, טרויעריי-גען גרוס וואס עס האבען איבערגעגע-בען עטליכע אידישע לעגיאנערען אין דער פראנצויזישער ארמעע, וועלכע האבען געקאמפפט אין נארוועגיען. זיי האבען אויף א ענגלישער קריעגס שיף זיך געראטעוועט קיין לאנדאן און פארצעהלען דערצעהלען אונז פאלגענדעס:

אידען אין דער אינטערנא-ציאנאלער בריגאדע

ווען עס האט אויסגעבראכען די מלחמה, האט אין פראנקרייך זיך גע-בילדעט א אינטערנאציאנאלע בריגא-דע, לויט'ן מוסטער פון די אינטערנא-ציאנאלע בריגאדעס אין דעם שפאני-שען בירגער קריעג. אין די דאזיגע אינטערנאציאנאלע בריגאדעס זיינען, צווישען איטאליענער, שפאניער, רו-מענער, אונגארן און אנדערע נאציע-נאליטעטען געווען פארטראטען זעהר פיעל אידען פון די פארשיעדענסטע לענדער, וואס האבען געוואוינט אין פראנקרייך און באשלאסען מיטצו-העלפען אין דעם קאמפף געגען נאצי דייטשלאנד.

אינ'ם פראנצויזישען עקספעדיציע קארפוס קיין נארוועגיען, האט זיך אויך געפונען א באטאליאן פון דער אינטערנאציאנאלער בריגאדע, וואס האט געצעהלט 640 אידען. לשם אינ-פארמאציע איז וויכטיג איבערצוגעבען דעם געשיכטליכען פאקט, אז טאקי די אינטערנאציאנאלע בריגאדע האט אראבערט נארוויק און דארט גורם געווען א גרויסע מפלה דעם נאצי מי-ליטער, וואס האט געמוזט קאפיטולי-רען און איז גרעסטענטיילס אומגעקו-מען אדער ארייגגעפאלען אין געפאנ-גענשאפט. ספעציעל די אידישע זעל-נער האבען ארויסגעוויזען א סך מוטה און העלדישקייט, געקראכען איבער די אייביג פארשנייטע בערג אום אויס-צושפיריען די פאזיציעס פון דעם שונא, געלעגען באהאלטען אין די טאלען גאנצע מעת-לעת'ן און זיך ניט צו-ריקגעקעהרט פון ווייטע פלעצער ביי דאס שליחות, וואס איז געווען פאר-בונדען מיט געפאהרען פון טויט אדער געפאנגענשאפט, איז ניט אויס-געפיהרט געוואָרען מיט דעם געהע-ריגען ערפאלג. כמעט אלע אידישע זעלנער האבען באקומען אויסצייכנונגען און במילא אוואנסירט אין ווייטערע שארזשען.

אט די אידישע העלדישקייטען האָ-בען ארויסגערופען א סך פארדרוסען און שנאות ביי ווייטערע ניט אידישע קאלעגען. דאס האט אפילו געפיהרט צו א געוויסען אנטיסעמיטיזם. אזוי איז שוין דער אידישער מזל: פחדנות איז שלעכט און העלדישקייט איז אויך ניט גוט. דאס טרויעריגסטע אבער איז — דערצעהלען ווייטער אונזערע אי-דישע זעלנער — וואס אויך די יונגע פראנצויזישע אפיציערען האבען גע-קוקט אויף אונז מיט שנאה — אלץ וועגען אונזער העלדישקייט...

די גאנצע מיליטערישע אונטערנע-מונג פונ'ם פראנצויזישען עקספעדי-ציע קארפוס קיין נארוועגיען איז גע-ווען פאראורטייילט צו א מפלה, קודם-כל: די אונפעהיגקייט פון דער מילי-טערישער לייטונג. מען האט געשיקט אן ארמעע פון לערך 15 טויזענד מענ-שען ווי אויף א שפאציר. אהן ווארמע ווייש און מלבושים, הגם די קעלט איז דארט געווען א גרויזאמע. מען איז געשלאפען אין קליינע פאלאטקעס צווישען די פעלזען און אויפ'ן נאקע-טען שניי, וואס דערגרייכט ביז א מע-טער די הויך! אנצינדען פייער איז געווען געפעהרליך, ווייל דאס וואלט פאר דעם שונא'ס אראפלאנען געווען א געוואונשענער סימן וואו מיר גע-פינען זיך. אפילו ביי טאג האט מען ניט געקאנט אנצינדען קיין גרויס פייער, ווייל דער רויך וואלט געווען אונזער געפעהרליכער מסור. אט אזוי האט מען געבידעוועט אין דעם ווינ-טען נארוועגיען חדשים לאנג, אהן א צוויק און אהן א תכלית.

ניט געקוקט דערויף, וואס די דייט-שען האבען זיך שוין געהאט באפעס-טיגט אין נארוויק און צו אראבערען דער שטאדט איז געווען שווער, פונ-דעסטוועגען איז אן אקציע צו פאר-טרייבען די דייטשען פון נארוויק, טראנדהיים, בערגען און פון נארוויק, בערגען און פון אנדערע וויכטיגע סטראטעגישע פאזיציעס גע-ווען יא דורכצופיהרען — ווען ניט די שלים-מזל'דיגע פיהרונג פון דער פראנצויזישער ארמעע לייטונג און איהרע סטראטעגען. עס איז געווען הפקרות אהן א מאס און אהן א גרע-ניץ. וואס דארף מען מעהר? אפילו קיין אבוועהר הארמאטען האבען מיר ניט געהאט געגען די דייטשע ערא-פלאנען, וואס האבען ווי די רויב-פוי-געל ארומגעזוכט זייערע קרבנות און אונז באשאסען מיט זייערע פולעמיא-טען. געגען די נאצישע באמבעס-אראפלאנען האט מען זיך ווי עס איז געקאנט שיצען, ווייל מען האט לפחות געזעהן, וואו די באמבע פאלט און מען האט זיך געקאנט פארשטעקען אין די פעלזען. געגען די פולעמיאטען (מאשין געוועהרען), וואס ווערען מיט-געפיהרט אויף די אראפלאנען, געגען אט די גרויזאמע מחבלים איז ניט גע-ווען קיין רעטונג, זיי זיינען געפלייגען איבער אונזערע קעפ און אויסגעוזוכט די קרבנות פון אלערליי באהעלטענ-שען. מיר פלעגען אפט טעג און נעכט ליגען אין די אינגגראבענע פאזיציעס און די פעלזען אדער אין די פיארדען, זיך מקריב געווען פאר פראנקרייך און געגען היטלער'ן — ביז מיר האבען אראבערט נארוויק!

דער ערשטער נצחון אונזערער איז געווען דער העכסטער שטאלץ און דער גליקליכסטער טאג אין אונזער לעבען... נארוויק גופא, דאס פרעכ-טיגע שטעדטעל פון אן ערך 10 טויזענד אינוואוינער, איז געוואָרען חרוב און פארוויסט, ניט געבליבען א שטיין אויף א שטיין. וואס עס האבען ניט באוויזען חרוב צו מאכען די דיי-טשע אראפלאנען, האבען געטהון די הארמאטען פון דער ענגלישער פלאטע.

מיר האבען מיטגעלעבט דעם הע-ראאישען קא